

EESTI NOORTE MEESTE KRISTLIK ÜHING.

Estniska KFUM i Sverige + Estonian YMCA in Sweden.
Birger Jarls gatan 35, Stockholm.

L81:6
(1-4)

Loenguteseria Nr.1. /Teaduse ja kultuuri valdkonnast/

Loeng Nr. 21

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX
X EESTI KIRJANDUS MAAPAOIS III X
XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

SAA OMA PÄÄSEMISE VÄÄRILISEKS.

Sissejuhatus Evald J.Voitki romaanile: "MAA PÕLEB".

Eesti iseseisvusaegsel kirjandusturul on suvel valitsenud alati vaikus. See on juba peaaegu traditsiooniks kujunenud ning raamatute ilmumise kõrghooajaks on olnud ikka november-detsember, kusjuures kulminatsioonipunkt on langenud jõuluelsele nädalale. Vaadeldes aga meie pagulaskirjanduse turgu näeme, et meie suurim sinne kirjastus "ORTO" on rajanud selles asjas omaie eritee, millel on mitmed voorused. Asjaolu, et raamatud ilmuvad kindlaks kujunenud vaheaegade järele, nii suvel kui talvel, annab võimaluse ka nooremate autorite raamatutele ühevõrdselt lugejatele silma paista.

Ei ole mitte päris õige, et tõelised kirjandussõbrad ühel aastaajal kirjanduse vastu rohkem huvi tunnevad kui teisel, või suvel ei tunne seda üldsegi mitte. Möödunud suvel võisime näha, et ka niifüüteldata keset suve parlavust ilmunud teosed saavad suure tähelepanu osaliseks, kui nad käsitlevad meile lähedasi ja ajakohaseid probleeme, nii nagu me seda võisime juua. Nii ilmunud Evald J.Voitki romaani "Maa põleb" puhul märgata. Kuigi autor ei ole senini ilukirjanike peres kuigi kaua eksisteerinud, on ta ometigi aratanud meie väljaspool kodumaad ilmuvas ajakirjanduses - nii Rootsis kui Saksamaal - rohkesti sageli ristikaivaid ja temperamentseid sõnavõtte. Kuid teos on väga elulähedane, isegi nii, et mõned ringkonnad selles oma prototüüpe arvavad leidvat, on arusaadav, et osa ajakirjandust on asunud romaani suhtes eitavale seisukohale, teine osa püüab teose ilmumist õigustada. Kuna "Maa põleb" on sellega sattunud arvustuse ristlevasse tulle, millist meil paguluses varem ei ole olnud, siis vaatleme siinkohal, millest kõneleb raamat, millest jutustab meile Evald J.Voitk oma uues teoses, et see teos nii palju vastiolutid esile on kutsunud.

Kõigepealt viib meid autor Lõpimaale lageda taeva alla kaugemale Põhjale tühimaadele, kus tutvume omaparaste loodusnähetega, virmalistega, pilkase kimedada talveõõga ja suvise keskõise päikesega. Seal kohtame ka saksa okupatsioonil ajal Eestist Soome põgenenud eesti leitnanti Karl Leppa ja ajakirjaniku Vello Pihtlat, milline sõpradepaar kujunebki teose peategelaseks.

Tegevus algab ajal, mil Eestis on alanud Saksa okupatsioonivõimu kokkuvõtte semine ja kodumaad ähvardab uus ida-hädaoht. Mida rohkem see kodumaale läheneb, mida rohkem siia kaugemale põhja jõuab juhuslikke teateid kodumaa saatusest, seda enam hakkab kojuigatsus põletama noorte hinge ja nad otsustavad iga hinna eest kodumaale tagasi pöörduda, lootes, et neist seal abi võiks olla. Nende asupaiga tõttu osutub kõige soodsamaks ja kiiremaks koju tagasipaasu teeks matk Rootsi kaudu. Oma retke teostamiseks tuleb noortel sõjakaaslastel rännata läbi lapi tühimaade, üle õudsete lagendike, ületada tundrajögesid, kuni jõuavad kerukate seikluste kaudu Rootsi Lapimaale. Siin rullub meile "Maa põleb" lehekülgedel lahti Lapimaa omapärane loodus, avaneb võimalus tundma õppida lapi inimest, elu kõige kaugemal põhjas turismiradadel ja üksikuis eraldatud laplaste külakestes, saab meile kaegakatsutavaks, sest autor ise on tutvunud nende aladega ja esitab meile selle kõige romantilisema maailmanurga palet mitmes ja mitmes variatsioonis.

Teose kangelasel kohtuvad seal ka ühe norra pagulase preili Nora Verdaliaga, kellest kujunebki romaani esimeses pooles naispeategelane. Tema sümpaatia eestlaste vastu tekib kõige rohkem setõttu, et tedagi on kodumaalt eemale sundinud põgenema samad põhjused, mis sundisid eesti noori mehigi koduga jumalaga jätma. Preili Verdaliigi hinges olid samad igatsused. Me loeme romaanist kui too kolmik veel Lapimaal asub: "Iga kord kui preili Verdali matkal mäeharjale tõusis, muutus ta süda soojaks, sest matk läände tähendas talle ju matka kodu poole. Seal päikeseloojangul sinetavate ja lumelaikudest kiirgavate mäekurdude taga asubki ta kodumaa. Seal, otse ta ees nende üsna teravate mägede taga asub Narvik ja pisut põhja pool Lofoodid. Seal on preili Verdali palju kordi lapsena oma isa kalalaevadega kaasas olnud.

Kodumaa - seal sama see lamab, ta kaljune kodumaa oma kaunit e fjordidega, sügavasse maarinda ulatavate veekaeltega, mäekuristikku koskede muusikaga, kõrgendike igaveste lumeväljadega ja õitsevate randadega all oru-jarvekese ääres. Ent ta ei näe ju seda oma lihase silmaga. Selle eest tõuseb aga see veel selgemini ta kujutlusis esile. Kuidas muutub kõik see nii pilt-selgeks, kuidas rullub lahti mälestuste kangas, kuidas saab elavaks kõik see, mida iga pagulane kannab kaasas kalleima varana! Ta ei vaatagi enam sinnapoolle. Ta sulleb oma silmad ja istub nii kinnisilmi teeääres asuvale kaljupangale. Nüüd näeb ta imeselgesti oma lapsepõlve radu".

Sellest neist saavad nooredmehed omale kõige usaldatavama kaaslase, kes mõistab täielikult nende matkasihti ja põhjust, mis tõmbavad inimesi.

saarastel tundidel tagasi kodumaale poole.

Kui Vello Pihtla on seikleja, õieti suur võllaroogki, kuid südamest hea ja tundlik ning inimlik, siis Karl Lepp on talle täielik vastand, ta kannab eridas kogu oma maa saatuslikku iseloomusüngust, on ääretult tõsine ja oma käitumises asjalik. Ja kui nad nüüd kahekesi tagasi otsustavad minna, siis teeb Vello seda ehk suurenenisti seiklusjanust, et oma Lapimaa tundrate elule uut sisu anda. Karl Lepp aga reageerib algul kahel ajal - armastusest oma mas vastu ja armastusest ühe naise vastu, keda ta teab ennast ootavat seal teispool merd. Napilt enne tagasisõitu aga kuuleb leitnant Lepp, et Hilda Pelstil, naisel kellele ta kogu oma sõduriaeg võõrsil on truu olnud ning kelle kohta ta kord ühele teisele tütarlapsel ütles: "On vaid ühed silmad nagu on vaid üks maa...", jah, sellel naisel on nüüd laps, laps sakslasega. Karlile on see kohutav elamus, ta koguni on nii kaugel, et eksleb härmiselt mustade mõtetega ringi kaljudel, kus nii kerge ja vaevatu oleks ennast alla liid stada ja lõpetada kõigega... Kuid seda ei juhtu, hommik on õöst targa ning nüüd teab Karl, et ta peab ikkagi tagasi minema, aga ta teab ka seda, et nüüd sunnib teda tagasimineku juba sootu uues valguses, kõik isiklik ja isekas on jäänud seljataha, tal ei ole enam kedagi, kes teda ootaks või keda tema ise igatseks.

Kui mõlemad sõbrad tagasi kodumaal on, siis on neile selge, et kõikide Soome poiste kojutulekust on vähe abi - nii kindel paistab olevat nende maa hukkumine. Kogu maa nagu sammuks iga oma rakukesega vastu hukkamisele, seda näitab ta tohutu elujanu, mis autori poolt leiab allakriipsutamist mõningais stseenides karli kunstnikust sõbra Villi pool. Kuid suurele massandushoole järgneb optimismi-laine, suurem osa rahvast ootab imet, võimalust millesseabumiseks ühtegi märki kuskil ei ole. Eesti osa kirjeldamisel nagu ka kogu romaani puhul, mõjub sümpaatselt see, et autor ei ole endale võtnud kohtumõistja ülesandeid, ta ei tee kordagi katsed teha sikkude eraldamiseks lammastest, vaid ta kirjeldab meile inimesi, nii nagu nad olla ja elada võisid, ta ei anna oma raamatust õieti ühtegi kangela, ka Karl ei ole see, kuigi tal on eeldusi, samuti on lugu ka Helmi Pelstiga, kes loomulikes oludes ja rahuajal kindlasti endast oleks kujutanud vaimukat ja sädelevat noort naist, julget ja enesekindlat, kuid ka s nüüd, üldises lagunemises olla kaotamas oma loomupärase iseloomu.

Eesti osas näitab meile autor igat liiki inimesi, kes kõik talitavad oma parima arusaamise järele, - ühed otsustavad jääda maaile, kus nii kõvasti on

kinni kasvanud nende juured, teised aga on otaustanud põgeneda Rootsi, kolmanda Soome, neljandad üritavad meeleheitlikku vastupanu nii ülekaalukale vaenlasele, viiendad aga on kõigest tüdinenud, nad on võimetud põgenema, olgu siis seepärast, et nad pole teinimesed, või jällegi seepärast, et nende isiklik elu on purunenud, nüüd on nad muutunud ükskõikseks oma saatus vastu, nad koguni ei läbe odada asjade loomulikku kulgu, vaid lähevad neile ise lausa vastu. Nii näiteks läheb Villi läbi rinde üle punaste poolele, tema perekonnaelu on purunenud ja nüüd ei huvita teda enam ükski asi maailmas.

Kuidas aga hargneb kahe sõbra saatus, siis selle kohta olgu mainitud vaid niipalju, et kuigi mõlemil on selge olukorra lootusetus, siis Karl läheb ikkagi rindele, ta läheb sinna mingist lähenalt määritlemata seemisest veendumusest.

Vello aga oma iseloomu kohaselt ei lähe rindele kaitsma oma maa piire, ta õiendab ja sekeldab ringi mööda tagalat, et siis ette võtta paadi sõit Rootsi, kuhu ta, oma ürgse iseloomu mõnest järjekordsest impulsist tõugatuna, võtab kaasa ka Helmi Pelsti, sest mis saaks siin naisest, kellel on olnu laps saklaselt - käib tal läbi pea ja samas meenub talle Karl, kellele ometigi Helmi kunagi on nii palju tähendanud, ..

Kuid Karl ei tulegi tagasi, Karl on üks neist paljudest, eesti sõdurist, kes langesid lootusetus võitlus es.

Kumma sõbra teguviis õigem oli või kumba talitusviisi autor ise pooldab - seda ta meile ei ütle, vaid ta ütleb romaani lõpplausel nii palju: "Saa oma pääsemise vääriliseks, - sest muidu magad sinagi seal Lüganuse surnuaial Karl Lepa kõrval, aga sinu magamine pole kangelasuni." See lause on määratud Vello Pihtlale, kuid millisele pinnale ta langeb, seda ei tea.

Saksamaal ilmuvas "Eesti Rajas" võttis Evald J. Voitki romaani puhul sõna romaani sünnimaal - Rootsis - ilmunud arvustuste pärast Karl Eerme, üteldes oma kirjutise lõpus: "Olgu pealegi "Maa põleb" psühholoogiliste lünkadega, olgu pealegi see vaieldava sündmusarenguga, olgu pealegi selle kujusid nimetatud jutumärkides eluvõõraiks - igal juhul on "Maa põleb" meie senise pagulasromaanide hulgas teoseid, mis leiab laia lugejaskonna. Ta pole kirjanduslik võit meie pagulas kirjanduses, kuid ta on ometi teatav saavutus."